

**«ԻՆՏԵՐԱԿՏԻՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ
ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ»
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ**

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022**

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ

Ներառական կրթությունը և նրա խնդիրները

Հայաստանում

ԱՌԱՐԿԱ

Դասվար

ՀԵՂԻՆԱԿ

Անի Նիկողոսյան

ՄԱՐԶ

Կոտայքի մարզ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Մռավյանի անվան N 4 հիմնական դպրոց

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	3
ՆԵՐԱՌԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՆՐԱ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ	5
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ.....	15
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	18

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմայի արդիականությունը՝ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կոնվենցիայի համաձայն՝ յուրաքանչյուր երեխա. անկախ ազգությունից, ռասայից, սեռից կամ սոցիալ-տնտեսական խմբից ամբողջական և համապարփակ կրթության իրավունք [1, էջ. 3]: Այսպիսով, կրթությունն առանց բացառության յուրաքանչյուր երեխայի հիմնարար իրավունքն է: Այնուամենայնիվ, որպես ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի անդամ երկիր՝ Հայաստանը դեռևս պայքարում է խտրականության բացառման հիմնախնդիրները կրթական համակարգում. Նախքան ներառական կրթության մասին օրենքի ադապտացում Հայաստանի կողմից կառավարությունը 2005 թվականին հատուկ կարիքներով և հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին իրենց կրթության իրավունքից օգտվելու նպատակով հաճախել հատուկ դպրոցներ, որոնք ստիպեց նրանց ավելի հեռու մնալ և հեռացնել իրենց շրջապատից: Պայմանավորված Հայաստանի կողմից իր օրենսդրության մեջ կատարված փոփոխություններին մինչև 2022թ. հետևաբար, բոլոր դպրոցները պետք է ապահովեն ներառական կրթություն 2005 թվականից մինչև 2022 թվականը ուղու երեսարկման նախապատրաստման ժամանակն է հիմնարար փոփոխությունների համար ոչ միայն կրթական ծրագրում, այլ դպրոցի տարածքը նույնպես: Այնուամենայնիվ, կա մի զգալի դպրոցների թիվ, որոնք անցել են ներառական կարգավիճակի առանց երեխաների համար հատուկ պայմանների առկայության և հաշմանդամություն ունեցող երեխաների հարմարությունների ապահովման. Արդյունքում ներառական կրթությունը չի գործում սպասելիքներին համապատասխան:

Հետազոտությունը կիրառելի է տարբեր գիտամանկավարժական ճյուղերում:

Հետազոտության նպատակը՝

- Զարգացնել ներառական կրթությունը,
- Խթանել ԿԱՊԿՈՒ աշակերտների ուսումնական գործընթացը և հարմարավետությունը դպրոցում,
- Կատարելագործել ներառական կրթության շրջանակներում կատարվելիք աշխատանքները:
-

Հետազոտության խնդիրները՝

- Մշակել ռազմավարություն ներառական կրթությունը բարելավելու ուղղությամբ:
- Գնահատել կատարված աշխատանքները, դպրոցներում առկա հարմարեցումները և խնդիրները:
- Վերլուծել և մշակել խնդիրների լուծման ուղղիներ:

Հետազոտության մեթոդաբանությունը՝ Հստակ ներկայացնելու համար կիրականացվի դեպքի ուսումնասիրություն, քննարկումներ՝ ելնելով Հրազդան քաղաքի դպրոցի իրավիճակից, Հայաստանի Կոտայքի մարզի կենտրոն, Հրազդան քաղաքի 10 հիմնական դպրոցում 5283 աշակերտների մեջ սովորում է, 63 երեխաներ, որոնք ունեն հատուկ կարիք, ներառյալ ծանր հաշմանդամություն:

ՆԵՐԱՌԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՆՐԱ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ներառական կրթությունը միավորում է հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին իրենց հասակակիցների հետ՝ հատուկ պայմաններ ստեղծելով առաջին խմբի համար կարողանալ սովորել նույն միջավայրում, ինչ այն երեխաները՝ որոնք սովորում են առանց որևէ հատուկ կարիքի. Ինչպես նշվեց վերևում, որոշ դպրոցներ համարություններ ունեն, սակայն հաշմանդամություն ունեցող երեխաների համար տարրական պայմաններ չունեն:

Հայաստանում խորհրդային ժամանակներից հաշմանդամությունը համարվում է մարդկային խնդիր, ինչը նշանակում է, որ հաշմանդամությունը մարդու կյանքը սահմանափակող «հիվանդություն» է, հետևաբար ջանքերն ուղղված են մարդու վիճակի բարելավմանը: Այսինքն՝ եթե կենտրոնանանք միայն առողջական խնդիրների վրա և հաշմանդամություն ունեցող անձին դիտարկենք առաջին հերթին որպես հիվանդ, ապա նրա վիճակի բարելավմանն ուղղված գործողությունները հիմնականում կունենան բուժական և բարեգործական բնույթ (ֆիզիկական վերականգնում, բուժում, բարեգործական օգնություն): Այս մոդելի վրա հիմնված մոտեցման արդյունքում հաշմանդամություն ունեցող անձը զրկվում է իր կյանքի համար ինքնուրույն որոշումներ կայացնելու և սեփական ընտրությունը կատարելու հնարավորությունից, նա դառնում է «հիվանդ»: Նրա փոխարեն որոշումներ են կայացնում մյուսները (խնամակալը, ընտանիքը, հասարակությունը): Հասարակությունը սահմանափակում է նրա կրթությունը, մասնագիտությունը, աշխատանքը և այլ հնարավորություններ, քանի որ նա հիվանդ է և հիմնականում բուժման, խնամքի և հսկողության կարիք ունի: Հաշմանդամություն ունեցող անձի կյանքը կախված է ուրիշների կարծիքներից և եզրակացություններից, ինչը հանգեցնում է նրա սոցիալական մեկուսացմանը և խոչընդոտում է նրա լիարժեք մասնակցությունը հասարակական կյանքին: Այսպիսով, բժշկական մոդելի տեսանկյունից հաշմանդամությունը դիտվում է որպես մարդ: Խնդիր, իսկ պետության քաղաքականությունն ու ջանքերն ուղղված են բուժմանը, վերականգնմանը, հատուկ խնամքին և աջակցությանը:

Հայաստանում հաշմանդամություն ունեցող անձանց կրթության իրավունքի ճանաչումը նախատեսված է Հայաստանի Սահմանադրության 35-րդ հոդվածով, ըստ որի՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի կրթության իրավունք. Հիմնական կրթությունը

Հայաստանում պարտադիր է բոլորի համար»: 1999 թվականին ընդունված «Կրթության մասին օենք» ՀՀ օրենքի համաձայն որի՝ «Պետությունը կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող քաղաքացիների համար ստեղծում է զարգացման առանձնահատկություններին համապատասխան կրթություն ստանալու և սոցիալական հարմարվողականություն ապահովելու համար անհրաժեշտ պայմաններ»: Միննույն ժամանակ, այս օրենքը նախատեսում է, որ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթությունը ծնողների ընտրությամբ կարող է իրականացվել ինչպես հանրակրթական, այնպես էլ հատուկ ծրագրերով հատուկ դպրոցներում: Նշված օրենքը հասարակական կազմակերպություններին թույլ է տվել հանրակրթական դպրոցներում իրականացնել ներառական կրթական ծրագրեր: 2001 թվականից «Հուլիսի կամուրջ» հասարակական կազմակերպության, դանիական «Առաքելություն արևելք» միջազգային կազմակերպության և ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի աջակցությամբ ՀՀ հանրակրթական դպրոցներում իրականացվում է ներառական կրթություն: ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության և «Հուլիսի կամուրջ» հասարակական կազմակերպության միջև ստորագրված փոխըմբռնման հուշագրի հիման վրա 2000թ. Երևանի Դերենիկ Դեմիրճյանի անվան 27 միջնակարգ դպրոցում մեկնարկել է ներառական կրթության փորձնական ծրագիր, իսկ 2001-2005 թթ. 5 հանրակրթական դպրոցներում փորձնական սկզբունքով ներդրվել է ներառական կրթություն. 2005 թվականին ընդունվել է «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության մասին» ՀՀ օրենքը: Խորհրդային պետական համակարգում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթությունը հիմնականում կազմակերպվում էր գիշերօթիկ հաստատություններում: Այն բանից հետո, երբ Հայաստանը միացավ ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների կոնվենցիային, հանրապետությունում սկսվեց երեխաների իրավունքների պաշտպանության համակարգային գործընթաց: Հանրակրթության համակարգին զուգահեռ բարեփոխումներ են իրականացվել նաև հատուկ կրթության համակարգում (գիշերօթիկ դպրոցներ): Սահմանելով կրթության, դաստիարակության, կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների բնականոն զարգացման և սոցիալական ինտեգրման նպատակները՝ հատուկ ուսումնական հաստատությունների

բարեփոխումը հիմնված է երկու հիմնարար սկզբունքների վրա՝ մատչելիության և կրթության որակի վրա:

Ուստի կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաներին նրանց անհատական կրթական կարիքներին համապատասխան ներառական որակյալ կրթություն ապահովելը դարձել է օրակարգային: Այս ուղղությունները կյանքի կոչելու նպատակով ընդունվել են մի շարք իրավական ակտեր, փոփոխություններ «Կրթության մասին», «Երեխայի իրավունքների մասին» և «Հայաստանի Հանրապետությունում հաշմանդամների սոցիալական պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքներում 2005թ. առաջարկվել են. «Ներառական կրթություն» հասկացությունը սահմանվել է «Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության մասին» օրենքի ընդունմամբ: Համաձայն սույն օրենքի՝ «Ներառական կրթությունը ուսման հատուկ պայմանների կարիք ունեցող անձանց կրթության հատուկ պայմանների ապահովումն է, հանրակրթական հաստատություններում նման պայմանների կարիք չունեցող անձանց հետ համատեղ կրթությունը»: 2007 թվականից ի վեր ընդլայնվում է ներառական կրթության ընդհանուր ճանաչում ունեցող դպրոցների ցանցը: Այսօր Հայաստանի Հանրապետությունում ներառական կրթություն է իրականացնում 117 հանրակրթական դպրոց՝ մոտ 2700 կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաներով:

Հանրապետությունում ներառական կրթության զարգացմանը զուգընթաց նվազում է հատուկ ուսումնական հաստատությունների թիվը: 2002 թվականին հանրապետությունում գործել է 52 հատուկ դպրոց, որոնցում սովորել է շուրջ 10 հազար երեխա: Մինչ օրս հանրապետությունում գործում է 23 հատուկ դպրոց, որոնցում սովորում է շուրջ 2300 աշակերտ: Հատուկ կրթության ծառայությունների ապակենտրոնացումը տեղին է ինչպես երեխայի բնականոն զարգացման, այնպես էլ սոցիալ-տնտեսական պայմանների տեսանկյունից: Այն թույլ է տալիս կազմակերպել կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթությունն ու դաստիարակությունը՝ առանց երեխային ընտանիքից բռնի բաժանելու, ապահովելով նրա սոցիալական համակողմանի զարգացումը և ընդգրկելով նրան պետական ուսումնական հաստատությունում: Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք

ունեցող երեխաների կրթության կազմակերպման ռազմավարությունը հիմնված է հետևյալ ենթադրությունների վրա.

Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաները մյուսների հետ հավասար իրավունքներ ունեն պետական ուսումնական հաստատության ընտրության և պետական պարտադիր կրթական ծրագրերի յուրացման հարցում:

Կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաներն իրավունք ունեն ստանալու հատուկ մանկավարժական, բժշկական, հոգեբանական, սոցիալական և այլ ծառայություններ՝ անկախ իրենց ընտրած ուսումնական հաստատության տեսակից:

Երեխայի համակողմանի բնականոն զարգացման տեսանկյունից նախընտրելի է կազմակերպել նրա դաստիարակությունը՝ չպոկելով նրան ընտանիքից ու հասարակությունից:

Հատուկ լսարան Այս առումով առաջնահերթ են կրթական համակարգում իրականացվող բարեփոխումները: 2007 թվականին ստեղծվել է Երեւանի բժշկահոգեբանամանկավարժական կենտրոնը: Այս կառույցի ստեղծման հիմնական նպատակը կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք չունեցող երեխաներին հայտնաբերելն ու հատուկ դպրոցներից հեռացնելն էր, ինչը հաջողությամբ իրականացվեց . Վերջին 5 տարիների ընթացքում, ըստ գնահատման արդյունքների, հատուկ դպրոցների 1-6-րդ դասարաններից հեռացվել են այն երեխաները, ովքեր հատուկ կրթական պայմանների կարիք չունեն, և այդպիսի երեխաներին արգելել են հատուկ դպրոցներ մուտք գործել: Արդյունքում՝ 2007 թվականին հատուկ դպրոցներում մոտ 5000 աշակերտի փոխարեն այսօր ունենք մոտ 2300 աշակերտ: Միջոցառումների զարգացումը գնահատման կենտրոնի համար նոր խնդիրներ է դրել, այն է՝ գնահատել երեխայի կրթական կարիքները՝ արդյունավետ ուսուցում կազմակերպելու համար: Անհրաժեշտ է մշակել նոր չափանիշներ՝ ելնելով երեխայի ֆունկցիոնալ կարիքներից: Այս դեպքում երեխայի անհատական կրթական պլանները կմշակվեն երեխայի իրական կրթական կարիքների գնահատման արդյունքում և կնպաստեն նրա զարգացմանը: ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարությունն առաջարկում է ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի աջակցությամբ մշակել հաշմանդամության գնահատման

նման միասնական մոդել: Մոդելի մշակման համար ստեղծվել է համատեղ աշխատանքային խումբ: Այսօր, ըստ վիճակագրության, ՀՀ պետական դպրոցներում սովորում է կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող մոտ 2700 երեխա, իսկ հատուկ պետական դպրոցներում՝ մոտ 2300 երեխա: Փաստորեն, հանրապետությունում մոտ 8000 հաշմանդամ երեխաներից շուրջ 5000-ը գտնվում են ՀՀ ՆԳՆ հսկողության տակ: Այնուամենայնիվ, մենք չունենք հստակ վիճակագրություն, թե ճանաչված հատուկ կրթական կարիքներով քանի երեխա է ճանաչված հաշմանդամություն ունեցող երեխա: ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի կողմից իրականացված «Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների համար կրթական, առողջապահական և սոցիալական ծառայությունների հասանելիությունը Հայաստանում» հետազոտության համաձայն՝ հանրապետության հաշմանդամություն ունեցող երեխաների 75%-ը սովորում է հանրակրթական դպրոցներում: Համաձայն ՀՀ կառավարության 25.08.2005թ. N1365 որոշմամբ հանրակրթական դպրոցում սովորող կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխան ֆինանսավորվում է բարձրացված դրույքաչափով: Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2010թ. Ապրիլի 8-ի N 439 որոշմամբ հաստատվել է հանրակրթության միասնական հանրակրթական պետական չափորոշիչը բոլոր սովորողների համար: Համաձայն այս փաստաթղթի՝ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթությունն արդյունավետ կազմակերպելու համար հանրակրթական ծրագրի բովանդակությունը հարմարեցվում է նրանց ընկալման և մտավոր գործունեության կարողություններին: 2011 թվականից ՀՀ կառավարության հունվարի 27-ի թիվ 46 որոշման համաձայն «Հույսի Մեծ» ՀԿ-ի և դանիական «Առաքելություն Արևելք» միջազգային կազմակերպության հետ համատեղ իրականացվել է հանրակրթության ոլորտում համընդհանուր ներառման ծրագիր. համակարգ է ներդրվել Տավուշում. Մարզ, իսկ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթության համար ներդրվել է կազմակերպության համար անհրաժեշտ ֆինանսավորման փորձնական կարգ:

ՀՀ Ազգային ժողովը 2012թ.-ին հոկտեմբերին առաջին ընթերցմամբ ընդունվել է «Հանրակրթության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը, որով

նախատեսվում է. Հանրակրթության համակարգում համընդհանուր ներառական կրթության անցնելու համար, երեխայի կրթական կարիքներին արձագանքելու եռաստիճան համակարգի կիրառումը: Օրենսդրական նախաձեռնության անհրաժեշտությունը պայմանավորված է «Կրթությունն բոլորի համար» հռչակագրի, «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների կոնվենցիայի» և «Սոցիալական խարտիայի» պահանջներով, որոնց միանալով Հայաստանը պարտավորվել է ապահովել կրթության համար հավասար հնարավորություններ: Բոլորի համար, այդ թվում՝ կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների համար: Օրենսդրական նախաձեռնության անհրաժեշտությունը պայմանավորված է ոչ միայն միջազգային պարտավորություններով, այլև 2011-2015 թվականներին Հայաստանի Հանրապետությունում կրթության զարգացմամբ: որոշակի պետական ծրագրով ներառական կրթության ընդլայնման, մասնագիտացված դպրոցների օպտիմալացման, ուսումնական հատուկ միջավայրում յուրաքանչյուր երեխայի կարիքների բացահայտման, դրան համապատասխան կրթությունը կազմակերպելու արդյունավետ մեխանիզմների գնահատման և ներդրման միտում: Արդյունքում կունենանք կրթության իրավունքի միասնական իրավական կարգավորում՝ անկախ երեխայի անհատական հատկանիշներից ու թերություններից, որը կերաշխավորի կրթության հավասար իրավունք բոլորի համար¹:

¹ Կրթության մասին ՀՀ օրենքը,

Ստորև մենք քննարկում ենք այն հիմնական խնդիրները, որոնք թուլացնում են ներառական կրթության ազդեցությունը:

Դպրոցները պետք է փոխեն իրենց հասանելիությունը պլանավորել հաշմանդամություն ունեցող երեխաների կարիքները: Առաջին հերթին նրանք պետք է ունենան հաշմանդամի սայլակներով մուտքը ինչպես դպրոցի շենքից դուրս, այնպես էլ ներսում:

Այնուամենայնիվ, դպրոցներից շատերը կարող էին բավարարել այս չափանիշը միայն տրամադրելով թեքահարթակներ դպրոցի մուտքի մոտ: Հրազդան քաղաքի դպրոցներում չկա վերելակ, իսկ անվասայլակով երեխաների տեղաշարժը սահմանափակ է, շատ սահմանափակ: Այս խնդրի արմատները իրականում գալիս են դեպի խորհրդային շրջան այն ժամանակները, երբ Հայաստանի դպրոցներից շատերը կառուցվել են առանց հաշվի առնելու հաշմանդամություն ունեցող երեխաների հաճախելիությունը, սակայն, այժմ բոլոր դպրոցներից պահանջվում է համակարգված անցնել փոփոխությունները: Այս հարցը ավելի լավ պատկերացնելու համար մեկ օրինակ՝ դպրոցներից մեկում՝ 7 տարեկան տղա, որը ունի ստորին վերջույթների հաշմանդամություն պիտի հաճախի դպրոց: Նրա ծնողը պետք է մնան դպրոցում որդու հետ ամեն օր մինչև դասերի ավարտը, ինչը՝ պետք է մնա դպրոցում, որովհետև դպրոցը չունի հաշմանդամ երեխաների համար պետքական հարմարություններ և դրա համար ստիպված ծնողը ամբողջ օրը իր երեխային գրկած տեղափոխում է դեպի իր դասարան, ճաշասենյակ և այլն սենյակներ: Բացի այդ, դպրոցները պետք է հազեցած լինեն անհրաժեշտ սարքավորումներով, որոնք կօգնեն տեղաշարժվել հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին, անհրաժեշտ պայմաններով: Հրազդան քաղաքից մի ուսուցիչ, որն ունի հաշմանդամություն և նույնիսկ այդ աշխատակցի համար հարմար պայմաններ չկա, որ նա կարողանա տեղաշարժվել դպրոցում:

Հաշմանդամություն ունեցող երեխաների հետ աշխատանքը պահանջում է զգալի փորձ, պայմաններ «Դասասենյակներում հարմարություններ չկան, նույնիսկ պարտադիր են աթոռները, որոնք հարմարեցված կլինեն երեխաների կարիքներին համապատասխան: Ավելին, շարժման խանգարումներ ունեցող երեխաները չեն կարող սովորական գրատախտակներ օգտագործել, ուստի նրանց պետք են առանձին գրատախտակներ»:

Հրագրան քաղաքի բոլոր դպրոցներից միայն մեկն ունի հարակից հատուկ դպրոց, որտեղ հաճախում են ծանր հաշմանդամություն ունեցող երեխաները:

Հատուկ դպրոցն ունի անհրաժեշտ հարմարություններ, սակայն այն փակվել է 2020 թվականի սեպտեմբերին: Ուստի առաջին հերթին կառավարությունը պետք է ֆինանսներ հատկացնի բոլորի դպրոցներում շենքային պայմանները բարելավելու համար մինչև 2022թ.:

Դասարաններում ներառված աշակերտներին պահանջում են ուսուցիչների բազմամասնագիտական թիմ՝ ընդհանուր կրթության ուսուցիչ, հատուկ կրթության ուսուցիչ, ուսուցչի օգնական, հոգեբան և լոգոպեդ: Մասնագետների բացակայության պատճառով, ներառված երեխաները ուսուցչի կողմից չեն ստանում պատշաճ անհատական աջակցություն: Հրագրանից մեկ այլ հատուկ կրթության ուսուցիչ, ով աշխատում է դպրոցում, ներկա ներառական կրթության համակարգը գնահատեց որպես գոհացուցիչ՝ ընդգծելով. «Յուրաքանչյուր դասարանում մոտ 30 երեխա կա և միայն մեկ հատուկ կրթության ուսուցիչ, որը չի հասցնում աշխատել այս բազմաթիվ երեխաների հետ: Նա աշխատում է խիտ գրաֆիկով, ամեն օր կարողանում է աշխատել 6-7 աշակերտի հետ, ինչը նշանակում է, որ նա ժամանակ է հատկացրել յուրաքանչյուր աշակերտի համար շաբաթը մեկ անգամ, սակայն կան երեխաներ, ովքեր պահանջում են անհատական աշխատանք ամեն օր: Մյուս կողմից, մի ուսուցիչը չի կարող ամբողջ դասն անցկացնել միայն մեկ երեխայի հետ աշխատելով: Մեզ աջակցություն է պետք դասավանդման գործընթացում»:

Ուստի մասնագետների պակասը խանգարում է կրթության որակին, այն ազդում է և՛ երեխաների, և՛ ուսուցիչների վրա, քանի որ դեռևս ներառական դասի կառավարումը չի կարող դրվել նրա միայն մեկ ուսուցիչ ուսերին:

Ուսուցիչներն ապահովված չեն համապատասխան մեթոդական նյութերով՝ նրանց աշխատանքը հեշտացնելու համար լավ կլիներ, որ լինեք ներառական դասարաններ; դպրոցները չունեն համապատասխան ուսումնական նյութեր, որոնք ուսուցիչները կարող են օգտագործել դասերի համար: Ավելին, ներառական երեխաների գնահատման կենտրոնը լիարժեք չի գործում. չեն հասցնում բացահայտել երեխայի կարիքի մակարդակը, որի հիման վրա նրանք համապատասխան նյութեր կտրամադրի դպրոցներին: Որպես մեկ այլ ուսուցիչ «Կա դիդակտիկ նյութերի և զարգացման խաղեր

պակաս, ըստ հատուկ կարիքի և հաշմանդամության աստիճանի երեխաների համար: Բացի այդ, չկան մասնագիտացված ուսումնական նյութեր, ոչ առարկայի հետ կապված ցուցիչ: Երկար ժամանակ է՝ պետություն չկա հաստատություն՝ ուսուցիչների համար հատուկ վերապատրաստում իրականացնելու համար»:

Մյուս մեծ խնդիրն է ուսուցիչների վերապատրաստման բացակայությունը: Այն կառավարությունը համակարգված վերապատրաստումներ չի տրամադրում վերազինելու համար հաշմանդամություն ունեցող երեխաների հետ աշխատող ուսուցիչները և զարգացնել նրանց հմտություններ այդ ոլորտում: Ուսուցիչները նաև դժգոհում են, որ հազվադեպ դեպքերում երբ հրավիրվել են վերապատրաստման դասընթացի, չեն ստացել ցանկացած գործնական գիտելիք/տեխնիկա, որպեսզի կարողանանք դրանք օգտագործել դասասենյակներում:

Այն թրեյնինգները, որոնք տրամադրում է գնահատման կենտրոնը, տեղին չեն և կիրառելի չեն, պայմանների բացակայության պատճառով և ուսուցման որոշակի արքեւքների պատճառով:

Խոստովանենք, որ դպրոցները պատրաստված չեն ներառական կրթությանը, և այս խնդիրը բացասաբար է անդրադառնում երեխաների կրթության որակի վրա և կարիք ունեցող երեխաների զարգացման վրա:

Մեկ օրինակ Հրազդան քաղաքի դպրոցներից մեկում ֆիզիկական դաստիարակության դասերից պահանջում են անհապաղ միջոցներ ձեռնարկել կարգավորել ներառական կրթության հետ կապված բոլոր հարցերը ողջ երկրում: 7-ամյա տղան՝ որն ունի հաշմանդամություն այլ տարբերակ չունի, քան պարզապես դիտել իր դասընկերներին մասնակցել Ֆիզկուլտուրայի դասին կատարելով միայն դիտում: Այս վիճակը ստեղծում է անհարամարություն թե երեխայի համար, թե նրա շփման համար իր դասընկերների հետ, թե կրթության, թե նրա ֆիզիկական աճի:

Դպրոցը չունի հատուկ հարմարություն Ֆիզկուլտուրայի դասի համար, այնտեղ հատուկ ուսուցիչ չէ, ով կարող էր զբաղվել երեխայի հետ, և ակնհայտ է գոյություն ունեցող ուսուցչի համար մեթոդաբանություն և վերապատրաստում չկա կարողանում է տղային ներառել դասարանի մեջ: Եվ ամբողջ ծանրաբեռնվածությունը ընկնում է ուսուցչի օգնականի վրա: Այսպիսով պարտադրված է ներառական կրթությունը սակայան պայմանների, մասնագետների բացակայությունը խոչընդոտում է:

Թեև կառավարությունը դանդաղում է մարտահրավերներին դիմակայելու հարցում, ոմանք ՀԿ-ները փորձում են գործնական լինել և հնարավոր լուծումներ առաջարկել հանդիպելու համար այս երեխաների կարիքները ճիշտ գնահատել: Հրազդանում քաղաքում գործում է ցերեկային խնամքի կենտրոն որը հիմնադրվել է 2014 թվականին: Այդ ժամանակից ի վեր Կենտրոնն ավելին է ունեցել տարբեր հաշմանդամություն ունեցող ավելի քան 400 երեխայի կրթություն է ապահովել: Կենտրոնը հյուրընկալում է սովորողներին ոչ միայն Հրազդան քաղաքից, այլև շրջակա գյուղերից, եւ նույնիսկ մայրաքաղաքից: Այն տրամադրում է արտադասարանական պարապմունքներ՝ սկսած լոգոպեդիա, ֆիզիկական վարժություններ, արտ-թերապիա՝ կառավարվող դասընթացներին հատուկ կրթության ուսուցիչ և հոգեբան: Իսկ առայժմ Կենտրոնը զգալի հաջողություն է գրանցել հաշմանդամություն ունեցող երեխաների շարժումների և խոսքի ֆիզիկական փոփոխությունների վառ օրինակներով:

Այնուամենայնիվ, ՀՄԿ-ները չեն կարող լուսաբանել կրթության բոլոր ասպեկտները, և դպրոցները պետք է կատարեն իրենց դերը՝ համապատասխանելով ներառական կրթության համար անհրաժեշտ բոլոր չափանիշներին: Հետևաբար, համագործակցություն դպրոցներն ու համապատասխան ՀՄԿ-ները, գոնե անցումային շրջանում, կարող են շահավետ փոխգործունեություն ծավալել այն առումով, որ

վերջիններս կարող են վերապատրաստում կազմակերպել ուսուցիչների համար, կիսվելով իրենց փորձով և կրթական մեթոդոլոգիաներով և նյութերով:

Խոստովանենք, բացի առկա խնդիրներից, ներառական կրթական համակարգն իր դրական ազդեցությունն է թողել, մասնավորապես հաշմանդամություն ունեցող երեխաների ինտեգրման և նրառման հարցում: Ներկայացնենք Ուսուցիչներից մեկի կարծիքը, «Քայլ առ քայլ սովորողները ինտեգրվում են ընդհանուր դասարան հաշմանդամություն ունեցող երեխաները խնդիրներ ունեն միայն սկզբում, իսկ 2 ամիս հետո դրանք դառնում են լիարժեք ինտեգրված: Նրանք ինտեգրվում են իրենց դասարանում, բայց դրանից դուրս՝ նրանք մերժող հայացքներ են ստանում: Մի քանի տարի առաջ դպրոցականները ծաղրում էին նրանց, բայց հիմա նրանք իմացել են, որ կարող են լինել նաև նման երեխաներ, և նրանք կարող են իրենց հետ սովորել ունենալ հավասար իրավունքներ»: Չնայած դժվարություններին, երեխաները հետ ԿԱՊԿՈՒ երեխաներին հաջողվում է ընկերներ ձեռք բերել, ինչի արդյունքում նրանք դառնում են քիչ թե շատ շփվող, և նրանց կյանքը դառնում է ավելի հետաքրքիր, համեմատած նրանցից դուրս գտնվող փակ միջավայրերում: Մյուս կողմից, սա իր ազդեցությունն ունի նաև հասարակության մեջ, մարդիկ ավելի շատ սեր, կարեկցանք և խնամք են կիսում կարիք ունեցող երեխաների հետ, մարդիկ պարզապես ընդունում են նրանց այնպիսին, ինչպիսին կան²:

Ա. Նիկողոսյան «Ներառական կրթություն և դրա խնդիրները Հայաստանում»: Научные вести № 3(20)|2020 Международный научный журнал էջ 136:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Կատարված հետազոտությունների և դիտարկումների արդյունքների ամփոփմամբ կարելի է հստակեցնել մի քանի եզրակացություններ, որոնք արտահայտում են ուսումնասիրության առանցքային դրույթներն ու հիմնական եզրակացությունները:

² Ա. Նիկողոսյան «Ներառական կրթություն և դրա խնդիրները Հայաստանում»: Научные вести № 3(20)|2020 Международный научный журнал էջ 136:

- Ներառական կրթությունը միավորում է հաշմանդամություն ունեցող երեխաներին իրենց հասակակիցների հետ՝ հատուկ պայմաններ ստեղծելով առաջին խմբի համար կարողանալ սովորել նույն միջավայրում, ինչ այն երեխաները՝ որոնք սովորում են առանց որևէ հատուկ կարիքի։ Ինչպես նշվեց վերևում, որոշ դպրոցներ համարություններ ունեն, սակայն հաշմանդամություն ունեցող երեխաների համար տարրական պայմաններ չունեն։
- Ուսուցիչներն ապահովված չեն համապատասխան մեթոդական նյութերով՝ նրանց աշխատանքը հեշտացնելու համար լավ կլիներ, որ լինեին ներառական դասարաններ; դպրոցները չունեն համապատասխան ուսումնական նյութեր, որոնք ուսուցիչները կարող են օգտագործել դասերի համար։ Ավելին, ներառական երեխաների գնահատման կենտրոնը լիարժեք չի գործում։ չեն հասցնում բացահայտել երեխայի կարիքի մակարդակը, որի հիման վրա նրանք համապատասխան նյութեր կտրամադրի դպրոցներին։ Որպես մեկ այլ ուսուցիչ «Կա դիդակտիկ նյութերի և զարգացման խաղեր պակաս, ըստ հատուկ կարիքի և հաշմանդամության աստիճանի երեխաների համար։ Բացի այդ, չկան մասնագիտացված ուսումնական նյութեր, ոչ առարկայի հետ կապված ցուցիչ։ Երկար ժամանակ է՝ պետություն չկա հաստատություն՝ ուսուցիչների համար հատուկ վերապատրաստում իրականացնելու համար»։
- ՀՀ Դպրոցները չունեն հատուկ հարմարություն Ֆիզկուլտուրայի դասի, կամ ներառված երեխաների հետ այլ աշխատանքների համար, այնտեղ հատուկ ուսուցիչ չէ, ով կարող էր զբաղվել երեխայի հետ, և ակնհայտ է գոյություն ունեցող ուսուցչի համար մեթոդաբանություն և վերապատրաստում չկա կարողանում է տղային ներառել դասարանի մեջ։ Եվ ամբողջ ծանրաբեռնվածությունը ընկնում է ուսուցչի օգնականի վրա։ Այսպիսով պարտադրված է ներառական կրթությունը սակայան պայմանների, մասնագետների բացակայությունը խոչընդոտում է։

- Այսպիսով կցանկանանք ներկայացնել հետևյալ խնդիրների լուծման հետևյալ ուղիները: Նախքան ԿԱՊԿՈւ աշակերտներին հանրակրթական դպրոցները բերելը պետք է մշակվեին հստակ կանոնադրություններ աշակերտների հետ աշխատանքների համար: Ունենալ բավականաչափ ֆինանսավորում դպրոցներում անհրաժեշտ հարմարություններով, հագեցած դասասենյակներով, դիդակտիկ նյութերով ապահովելու համար: Ֆինանսավորում պիտի լիներ ամեն դպրոցի հոգեբան, հատուկ մանկավարժ և լոգոպեդ տրամադրելու համար: Այլ ոչ թե նշված մասնագետները շաբաթական մի օր, կամ մի քանի ժամով ներկայանալու: Պետք է հաշվի առնել աշակերտների կարիքի աստիճանը, ըստ որի դասերը խանգարվում են և ոչ մի արդյունք չի արձանագրվում ո՛չ հանրակրթական աշակերտի, ո՛չ ԿԱՊԿՈւ աշակերտի համար:
- Առաջարկում եմ ներառական կրթությունը վերամշակել և վերանայել, որպեսզի այն արդյունավետ լինի և ծառայի ըստ նպատակի:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ա. Նիկողոսյան «Ներառական կրթություն և դրա խնդիրները Հայաստանում»: Научные вести № 3(20)|2020 Международный научный журнал էջ 136:
2. Երեխայի իրավունքների կոնվենցիան, ՅՈՒՆԵՍԿՕ, 1995 թ.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000101215> (վերջին մուտքը 22/02/2020)
3. Լ. Սարգսյան, Մեկուսացումից մինչև ներառական Հատուկ կարիքները և նրանց կրթության իրավունքը, EVN հաշվետվություն, 2019 թ.
<https://www.evnreport.com/raw-unfiltered/from-isolation-to-inclusionchildren-with-special-needs-and-their-right-to-education> (վերջին մուտքը 26/02/2020)
4. Կրթական հետազոտությունների և խորհրդատվության, գնահատման կենտրոն Հայաստանի Հանրապետությունում ներառական կրթության իրականացման, բաց Հասարակության հիմնադրամներ-Հայաստան, 2013թ.
5. Ս.Պիպոյան, Ներառական կրթության հիմնախնդիրները և դրանց լուծումները առաջարկված հիմնական կրթական համակարգի համար` Save the Children, 2017 թ.